

Mirette Modarress

Elävää kulttuuriperintöä – tunnelmia Naghsh-e Jahan aukiolta

Yksi maailman suurimmista entisajan kaupunkiaukioista Isfahanin Naghsh-e Jahan (Iranissa), elää mukana nykypäivässä. Aukiolle saapuaan kävijä aistii menneisyyden perinnön niin rakennusarkkitehtuurissa kuin paikan tunnelmassa. Aukio ja sitä ympäröivät basaari, palatsi ja moskeijat ovat kaikki yhä aktiivisessa käytössä. Naghsh-e Jahan on matkailijoille historiallinen nähtävyys ja maailmanperintökohde, paikallisille se on myös osa arkielämää, tapaamis- ja tapahtumapaikka, joksi se on muotoutunut vuosisatojen aikana. Tässä artikkelissa tarkastelen lyhyesti aukion käyttöä ja tarinaa sen rakennusajankohdasta 1500-luvun lopulta tähän päivään.

Menneisyyden merkityksiä

Kulttuuriperintö on laaja käsite, joka herättää erilaisia mielikuvia. Siihen sisältyy aineeton ja aineellinen aspekti. Toisille kulttuuriperintö merkitsee arvokkaita vanhoja esineitä ja rakennuksia, historiallisia kohteita ja paikkoja. Monille se tarkoittaa perinteisiä tapoja, muistitietoa, tai vaikkapa lapsuuden kotiseutuympäristöä. Jollekin se tuo mieleen vain vanhaa tavaraa tai vanhentuneita tapoja ja käsityksiä, joilla ei tunnu olevan merkitystä tämän päivän elämässä (Modarress 2015a; 2015b). Kulttuuriperintö ei kuitenkaan ole merkityksetöntä, vaan ilmentää vahvasti elettyä elämää ja on osa ympäristöä (esim. Tuomi-Nikula et al. 2013;

Modarress-Sadeghi 2018; OKM 2022: 11–12; Kulttuuriperintöbarometri 2021). Aikaisempien sukupolvien kulttuurinen – aineellinen ja aineeton – perintö yhdistää meitä menneeseen ja luo siteitä tulevaan. Se rakentaa identiteettiä ja juuria, tuo kuuluvuuden tunnetta aikaan, paikkaan ja yhteisöön.

Unescon kansainvälinen yleissopimus maailmanperinnön suojelusta on vuodelta 1972. Maailmanperinnöllä tarkoitetaan luonto- ja kulttuuriperintöä, joka on katsottu yleismaailmallisesti merkitykselliseksi. (www.maailmanperinto.fi; Unesco 2022a.) Maailmanperintökohteen täyttäessä tietyt kriteerit (Outstanding Universal Value, OUV, ”yleismaailmallinen erityisarvo”)¹ se hyväksytään Unescon maailmanperintöluetteloon (Unesco 2022a). Koska arvo, merkityksellisyys ja autenttisuus ovat kulttuurisidonnaisia käsitteitä, on määrittely pyritty tekemään kunkin perintökohteen omassa kulttuurisessa ja sosiaalisessa yhteydessä (ks. Jokilehto 2009: 22; ICOMOS 2016; Modarress-Sadeghi 2018: 63–64).

Yleensä maailmanperintökohteet ovat merkittäviä myös kansallisesti ja paikallisesti. Niihin sisältyy kulttuuriympäristöstä kertovia rakennuksia tai luontoelementtejä, lisäksi niihin liittyy entisaikaisia tapoja ja perinteitä (esim. Modarress-Sadeghi 2018: 66–69). Yksi tällainen kohde on historiallinen *Naghsh-e Jahan (Meidan-e Emam)* -aukio Isfahanissa, Keski-Iranissa (Kuva 1 & 2). *Naghsh-e Jahan*,

Kuva 1. Korona-aika hiljensi hetkellisesti Naghsh-e Jahan aukion (kesällä 2020). Vasemmalta näkyy Ali Ghapu -palatsi ja aukion päädyssä (keskellä) basaarin portti. Kuva: K. Modarress.

Kuva 2. Näkymä Naghsh-e Jahan aukiolle basaarin edestä etelään päin. Kuva: M. Modarress.

suomennettuna ”maailman kartta”, on listattu maailmanperintökohteeksi vuonna 1979 ollen yksi ensimmäisiä Iranin maailmanperintökohteita. Aukio edustaa Safavid-dynastian (n. 1501–1722) aikaista persialaista sosiokulttuurista elämäntapaa. Aukio rakennuksineen muodostaa kaupunkiarkkitehtuurisesti esteettisen ja ainutlaatuisen kokonaisuuden, minkä vuoksi aukion OUV-kriteerit täyttyvät. (Ks. Unesco 2022a; 2022b.) Kohde on myös pystynyt säilyttämään autenttisuutensa, mukautuen kuitenkin nykypäivän ihmisten käyttöön. Naghsh-e Jahan ei ole pelkkä reliikki menneisyydestä, vaan paikka, jossa menneisyys ja nykyisyys kulkevat käsikkäin. Aukio on paitsi historiallinen nähtävyys ja turistikohte, myös vireä kauppakeskus ja kokoontumispaikka. Paikallisesta näkökulmasta aukiota voi kutsua koko kansan olohuoneeksi.

Naghsh-e Jahan on osa Isfahanin laajaa historiallista keskustaa, johon kuuluu lisäksi useita palatseja, puutarhoja, puistokatuja ja kaupungin läpi virtaavan *Zayanderud*-joen yli kulkevia historiallisia siltoja. Vuoden 2002 Maailmanperintökomitean (*World Heritage Commission*) valvonta johti siihen, että kaupungin keskustaan kohteen tuntumaan rakennettua modernia tornimaista *Ark-e Jahan Nama*-kauppakeskusta jouduttiin purkamaan neljä kerrosta, noin 32 metriä (Iran Daily 2005). Liian korkeana se rikkoi ympäristön kulttuurimaisemaa (Kuva 3) ja tornimainen rakennus olisi häirinnyt Naghsh-e Jahan aukion näkymää sekä koko matalasti rakennettua historiallista ympäristöä.² Purku oli pitkälinen prosessi, siitä käytiin lukuisia neuvotteluja ja se saatiin päätökseen 2015 (ks. Unesco 2002, Unesco 2010, Unesco 2015).

Maailman kartta – 400 vuoden perintöä

Aukio rakennettiin Safavid-dynastian aikaan, kuningas Shah Abbas I:n (1587–1629) hallituskaudella 1500- ja 1600-lukujen taitteessa, kun Isfahanista tuli virallisesti maan pääkau-

punki (esim. Babaie 2018). Aukio on etelä-pohjoissuunnassa noin 560 metriä pitkä ja itä-länsisuunnassa 160 metriä leveä. Naghsh-e Jahanissa kohtasivat maallinen ja hengellinen valta: basaari, palatsi ja moskeijat. Pohjoispäädyssä sijaitsee suuri *Gheissarieh*³-basaari, itäreunalla aukion moskeijoista pienempi, islamilaisen rakennustaiteen helmi *Sheikh Lotfollah*-moskeija (Kuvat 4 & 5). Moskeija rakennettiin kuninkaan lähipiiriin yksityiseen käyttöön, kun taas eteläpäädyn suuri kuninkaallinen moskeija *Masjed-e Shah (Emam)* oli tarkoitettu koko kansalle. Aukion länsireunalla sijaitsee *Ali Ghapu*-palatsi (Kuva 6), joka oli kuninkaallinen rakennus niin huvi- kuin hallinnolliseen käyttöön. Aluksi se oli kaksikerroksinen portti muulle palatsi- ja puutarha-alueelle, mutta myöhemmin siihen lisättiin kolme kerrosta ja laaja terassi, mikä loi mahdollisuuden monipuolisempaan käyttöön. Palatsin rakennuksissa kuningas otti vastaan ja viihdytti valtiovieraita. Ali Ghapun avaralta terassilta hallitsija hovinsa kera seurasi aukion tapahtumia, muun muassa siellä pidettyjä poolopelejä. (Ks. esim. Öhrnberg et al. 2014: 475, viitteet 279, 280; Babaie 2018, 86–87; Unesco 2022b.)

Aukion rakennukset ovat islamilaisen taiteen monumentteja ja ihmiskunnan yhteistä maailmanperintöä. Rakennuksia yhdistää aukiota kiertävät katetut basaarikäytävät, jotka nykyisin ovat täynnä erilaisia käsitöitä ja matkamüstoja myyviä pieniä kauppia. Suuressa basaarissa on taidekäsitöiden lisäksi tavallisia päivittäistavaroita, kuten ruoka-, vaate- ja taloustavaroita myyviä kauppia. Basaari ilmentää vuosisatoja jatkunutta kaupankäynnin perinnettä. Sen jatkumona voi pitää nykyajan tavarataloja, joista saa hankittua laajan skaalan päivittäishyödykkeitä. Entiseen tapaan basaarin uumenissa sijaitsevat yhä käsityöläisten pajat. Lisäksi sieltä löytyy modernien kauppatavaroiden tukkuliikkeitä.

Safavidien hallituskausi 1600-luvulla oli aikaa, jolloin Persian valtakunta avautui eurooppalaisille diplomaateille, kauppiaille ja muille matkaajille. Maassa vierailleet eurooppalaiset ovat 1600–1800-luvuilla matkaker-

Kuva 3. Kauppakeskus Ark-e Jahan Nama nykyisessä muodossaan, ylimpien kerrosten purkamisen jälkeen. Kuva: K. Modarress.

tomuksissaan⁴ kuvailleet Isfahanin aukiota ja sen rakennuksia: esimerkiksi englantilainen Thomas Herbert 1620-luvulla, saksalainen Adam Oleanrius 1630-luvulla ja ranskalainen Jean (John) Chardin 1670-luvulla. 1700-luvun alkupuolella Engelbert Kampfer ja Corneille de Brun kirjoittivat Persian matkastaan ja kuvasivat Naghsh-e Jahania piirroksin (ks. esim. Canby 2009, 52–53; Shahabinejad et al. 2017; Babaie 2018). Muiden muassa itämaisia kieliä tutkinut suomalainen Henrik Brenner (1669–1732) vieraili Safavid-hovissa jo 1600- ja 1700-lukujen vaihteessa (Aalto 1971: 13–15; Karttunen 1992: 167, 172; Löytönen 2009; Modarress 2012). Myös ruotsalainen tutkimusmatkailija

ja kartografi Sven Hedin (1865–1952) kuvaili 1800-luvun lopun matkakertomuksissaan Naghsh-e Jahan aukiota. Hieman aikaisemmin itämaisten kielten tutkija ja orientalisti Georg August Wallin (1811–1852) kävi vuoden 1847 Persian-matkallaan Isfahanissa. Tuolloin Isfahanin kukoistuskausi pääkaupunkina oli jo ohi, mutta Naghsh-e Jahan aukio säilyi keskeisenä kohtaamispaikkana. Wallin kertoo muistiinpanoissaan harvinaisen suuresta torista, josta matkalaiset hankkivat elintarvikkeita (ks. Aro & Salonen 1966: 299) ja kuvailee aukiota ja sen rakennuksia (ks. Öhrnberg et al. 2014: 321–325).

Kuva 4. Aukion näkymiä kuvattuna itään Ali Ghapu -palatsin terassilta. Aukiota ympäröiviä basaarikäytäviä ja Sheikh Lotfollah -moskeijan kupoli. Kuva: M. Modarress.

Kuva 5. Sheikh Lotfollah -moskeija sisältä. Kuva: M. Modarress.

Kuva 6. Ali Ghapu -palatsi. Kuva: M. Modarress 2019.

Kuva 7. Matkailijoita Ali Ghapun terassilla. Kuva: M. Modarress 2019.

Elävää kulttuuriperintöä

Tänä päivänä Naghsh-e Jahan on aidosti elävää yhteistä kulttuuriperintöä. Aukiolla yhdistyy aineellinen ja aineeton perintö: historialliset rakennukset, taide- ja arkkitehtuuri sekä kansalaisten vapaa-ajan, sosiaalisen kanssakäymisen ja kaupallisen basaarikulttuurin perinteet. Käydessäni aukiolla keväisenä iltapäivänä kolme vuotta sitten paikalliset nuoret pelasivat palloa aukion eteläpäädyssä, ja teinitytöt kiisivät ohi polkupyörillä pitkin aukion käytäviä. Turistit tungesivat Ali Ghapu -palatsin terassilla tavoittaakseen hetken muinaisen ylellisen Safavid-hovin tunnelmasta katsellessaan alas aukion tapahtumia (Kuvat 6 & 7) ja kiersivät aukiota reunustavia putiikkeja etsien perinteisiä käsitöitä ja matkamuisia. Paikalliset ostivat päivittäistä kulutustavaraa lukemattomista kojuista basaarin sokkeloisilta kujilta.

Aukio on suosittu kohde. Vapaapäivinä ja iltaisin perheet ja ystäväseurueet tulevat viettämään aikaa, istumaan iltaa nurmientäälle ja vesialtaiden reunoille. Perinteiset herkut, jäätelö ja *faludeh*,⁵ käyvät kaupaksi. Basaarikäytävien ravintolat, kahvilat ja teehuoneet täyttyvät ruokailijoista; toisinaan oma *sofre*⁶ levitetään kentälle ja nautitaan kotona valmistettuja piknikruokia lasten leikkiessä ympärillä. Nuoret parit istuskelevat aukion puistikon penkeillä nauttien tunnelmasta ja toistensa seurasta. Puheen soriina, nauru ja huudahdukset kuuluvat ympäri aukion; entinen kuninkaallinen pelikenttä on vaihtunut koko kansan oleskelutilaksi.

Vuosisatojen aikana aukion funktio on vaihdellut (esim. Sahabinejad et al. 2017: 62, taulukko 1; Babaie 2018). Se rakennettiin alun perin kansalaisten käyttöön, mutta myös hallitsijan vallan ja uuden aikakauden merkiksi. Naghsh-e Jahan aukio on ollut niin huvi- kuin pelikenttänä, siellä on järjestetty poolopelejä ja ratsastuskilpailuja. Toisaalta aukio on ollut suuri kauppatori teltoineen sekä pienimuotoisine teatteri- ja sirkusesityksineen. Aukio on ollut hallinnollisten ja uskonnollisten seremonioiden näyttämönä

jopa yksittäisten rangaistusten toimeenpanopaikkana. Moskeijat ovat olleet rukoilijoiden päivittäisessä käytössä ja kauppa on aukion basaarikujilla käyty aina.

Nykyään keskellä Naghsh-e Jahan aukiota on nurmikenttää, istutuksia ja vesialtaita suihkulähteineen (Kuvat 1 & 4). Myös aukion keskusalue on ajan saatossa muuttunut käyttötarkoituksen mukaan maapohjaisesta hiekkakentästä nurmikkoon ja eri laajuisiin kivetyksiin. Vielä 1900-luvun lopulla kentän pohjoista päätyä halkaiseva katu oli avoin moottoriajoneuvoille, mutta aukio suljettiin autoilta vuonna 2014 (Shahabinejad et al. 2017), jotta liikenne ei rasittaisi kohdetta ja sen vanhoja rakennuksia. Lisäksi alue haluttiin rauhoittaa ihmisten käyttöön. Ainoa sallittu liikenneväline polkupyörien lisäksi on vossikkakyyti, jota tarjotaan matkailijoille ja muille halukkaille.

Samoin kuin aukion käyttötarkoitukset, ovat sen kulttuuriperinnölliset merkitykset olleet muuttuvia, ja jokainen sukupolvi on antanut aukiolle omat merkityksensä. Naghsh-e Jahanin perintöä voi hyvin kuvata termillä jatkuvuus. Vaikka ihmisten moninaiset aktiviteetit sekä kentän kasvillisuus ja rakenteet ovat aukiolla vaihdelleet, ovat vuosisataiset perinteet säilyneet, ei muuttumattomina vaan elävinä. Ollakseen osa jatkumoa ja kulttuuriperintöprosessia aineellinen perintö tarvitsee kuitenkin huoltoa ja suojelua, jotta tulevat sukupolvet saavat mahdollisuuden kokea menneisyyden perinnön. Vierailevalle matkailijalle Naghsh-e Jahan-aukio on maailmanperintöä. Matkailija voi kokea sen mielenkiintoisena historiallisena kohteena, mutta myös eksoottisena omasta arkipäivästään erottuvana tai omia kokemuksiaan vahvistavana ja ymmärrystä lisäävänä paikkana. Paikalliselle asukkaalle aukio voi tarkoittaa perinteiden jatkuvuutta: tuttua äänimaisemaa, makuja, tuoksua, arkista työtä tai vapaa-aikaa historiallisessa ympäristössä.

Auringon laskiessa rukouskutsu kuuluu moskeijoiden kovaäänisistä, ja tur-

koosikivisen mosaiikkikoristellun kupolin alle kerääntyy joukko rukoilijoita. Illan pimetessä basaarin käytävien ja rakennusten valot syttyvät (Kuva 8). Aukiolla väkimäärä lisääntyy ja seurustelu jatkuu iltamyöhään. Aukio on elämää täynnä ja ihmisyyden perintö on vahvasti läsnä.

Kuva 8. Myöhäisillan näkymä aukiolle, basaarin edestä etelän suuntaan. Kuva: M. Modarress.

Bibliografia

Sähköiset lähteet

- ICOMOS 2016. Nara Document of Authenticity (1994). <<https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf>> Luettu 10.4.2016.
- Iran Daily 2005. Isfahan Municipality Told to Lower Jahan Nama Tower. *Iran Daily* 6.1.2005. <<http://www.iran-daily.com/1383/2183/html/art.htm>> Luettu 30.3.2006.
- Jokilehto, J. 2009. On Definition of Cultural Heritage. e-journal ICOMOS-ICLAFI 1: 4–26. <<http://siteresources.worldbank.org/INTCHD/Resources/articleJukkaJokilehto.pdf>> Luettu 26.9.2015.
- Kulttuuriperintöbarometri 2021. Museovirasto, ympäristöministeriö sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. <https://www.museovirasto.fi/uploads/Museovirasto-kulttuuriperint%C3%B6barometri-2021_Kantar-TNS.pdf> Luettu 6.7.2022.
- Maailmanperinto.fi. Suomen maailmanperintökohteet. Luettu 19.12.2022.
- OKM 2022. Mattila, M. (toim.) *Kulttuuriperintö voimavarana kestäväälle tulevaisuudelle ja hyvälle elämälle. Ehdotus kulttuuriperintöstrategiaksi 2022–2030*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 17/2022. <<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164109>> Luettu 28.6.2022.
- Unesco 2002. 26 COM 21B.53 <<https://whc.unesco.org/en/soc/2616>> Luettu 19.5.2022.
- Unesco 2010. 34 COM 7B.71 <<https://whc.unesco.org/en/soc/568>> Luettu 19.5.2022.
- Unesco 2015. 39 COM 7B.67 <<https://whc.unesco.org/en/soc/3609>> Luettu 19.5.2022.
- Unesco World Heritage 2022a. <<https://whc.unesco.org/en/list/>> Luettu 19.5.2022.
- Unesco World Heritage 2022b. Meidan Emam, Esfahan. <<https://whc.unesco.org/en/list/115>> Luettu 19.5.2022.
- Unesco World Heritage 2022c. Operational Guidelines. Boundaries and Buffer Zones. <<https://whc.unesco.org/en/compendium>> Luettu 18.11.2022.
- Aalto, P. 1971. *Oriental Studies in Finland 1828–1918*. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.
- Aro, J. & Salonen, A. 1966. *G. A. Wallin tutkimusmatkalla arabien parissa*. Porvoo: WSOY.
- Babaie, S. 2018 [2008]. *Isfahan and its Palaces. Statecraft, Shi'ism and the Architecture of Conviviality in Early Modern Iran*. Edinburgh Studies in Islamic Art. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Canby, S. 2009. *Shah Abbas and the Treasures of Imperial Iran*. London: The British Museum Press.
- Karttunen, K. 1992. *Itää etsimässä. Eurooppalaisen Aasian-tutkimuksen vaiheita*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Labadi, S. 2013. *UNESCO, Cultural Heritage, and Outstanding Universal Value: Value-based Analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*. Lanham: Altamira Press.
- Löytönen, M. (toim.) 2009. *Suomalaiset tutkimusmatkat*. Helsinki: SKS.
- Modarress, M. 2012. Notes on Persia – Accounts of Two Northern Explorers of Orient in the 18th and 19th centuries. J.-M. Kuusela, S. Niinimäki, J. Okkonen & A.-K. Salmi (toim.) *Stones, bones & thoughts: Festschrift in honour of Milton Núñez: 258–268*. Oulu: Milton Nunezin juhla kirjatoimikunta.
- Modarress M. 2015a. Disseminating the Archaeological Knowledge – Increasing Awareness of Cultural Heritage. Sayej G, Henson D & Wilmussen Y (eds.) *Managing Archaeological Heritage. Public Archaeology in Europe: 122–131*. Kristiansand: Vestagdermuseum.
- Modarress M. 2015b. Onko menneisyyden perinnöllä merkitystä? – Lukiolaisnuorten käsityksiä kulttuuriperinnöstä ja arkeologiasta. *Muinaistutkija* 3/2015: 2–10.
- Modarress-Sadeghi, M. 2018. *Muinaisaineesta kauppayödykkeeksi. Arkeologia, kulttuuriperintö ja kolonialistiset tutkimuskäytänteet*. Acta Universitatis Ouluensis B 15. Oulu: Oulun yliopisto.
- Shahabinejad, A., Abuei, R. & M. Ghalenoei 2017. The Naghsh-e Jahan Square Open Space; Values and Issues. *Bagh-e Nazar* 13 (44): 57–70.

Tutkimuskirjallisuus

- Tuomi-Nikula, O., Haanpää, R. & A. Kivilaakso (toim.) 2013. *Mitä on kulttuuriperintö?* Helsinki: SKS.
- Öhrnberg, K., Berg, P. & Pihlflyckt, K. (toim.) 2014. *Georg August Wallin. Norra Arabiska Halvön och Persien 1847–1849*. Skifter 5. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.

Loppuviitteet

- 1 OUV:n kriteereistä ja määrittelystä on käyty kriittistä keskustelua, jonka tarkempi käsittely vaatisi oman artikkelin, mutta ks. esim. Labadi 2013; myös Modarress-Sadeghi 2018: 63–65.
- 2 Maailmanperintökohteille määritellään sitä ympäröivä suojavyöhyke (buffer zone), jotta voidaan pitää huoli kohteen arvojen säilymisestä. Ks. Unesco 2022c.
- 3 Gheissarieh voi olla käännöksestä riippuen myös muotoa Qeissarie ja Ali Ghabu Ali Qapu.
- 4 Kopioita alkuperäisistä matkakertomuksista tai osia niistä löytyy internetin verkkosivuilta sekä piirroksien kopioita esim. artikkelini kirjallisuusviitteissä olevista julkaisuista.
- 5 Faludeh on perinteinen nuudeleista & ruusuedestä tehty sorbettityyppinen jälkiruoka.
- 6 Sofrella tarkoitetaan alustaa, liinaa, joka levitetään retkellä maahan/pöydälle esim. ruokailua varten.

FT Mirette Modarress Julin
Arkeologi, kulttuuriperintötutkija
mirette.modarress@oulu.fi